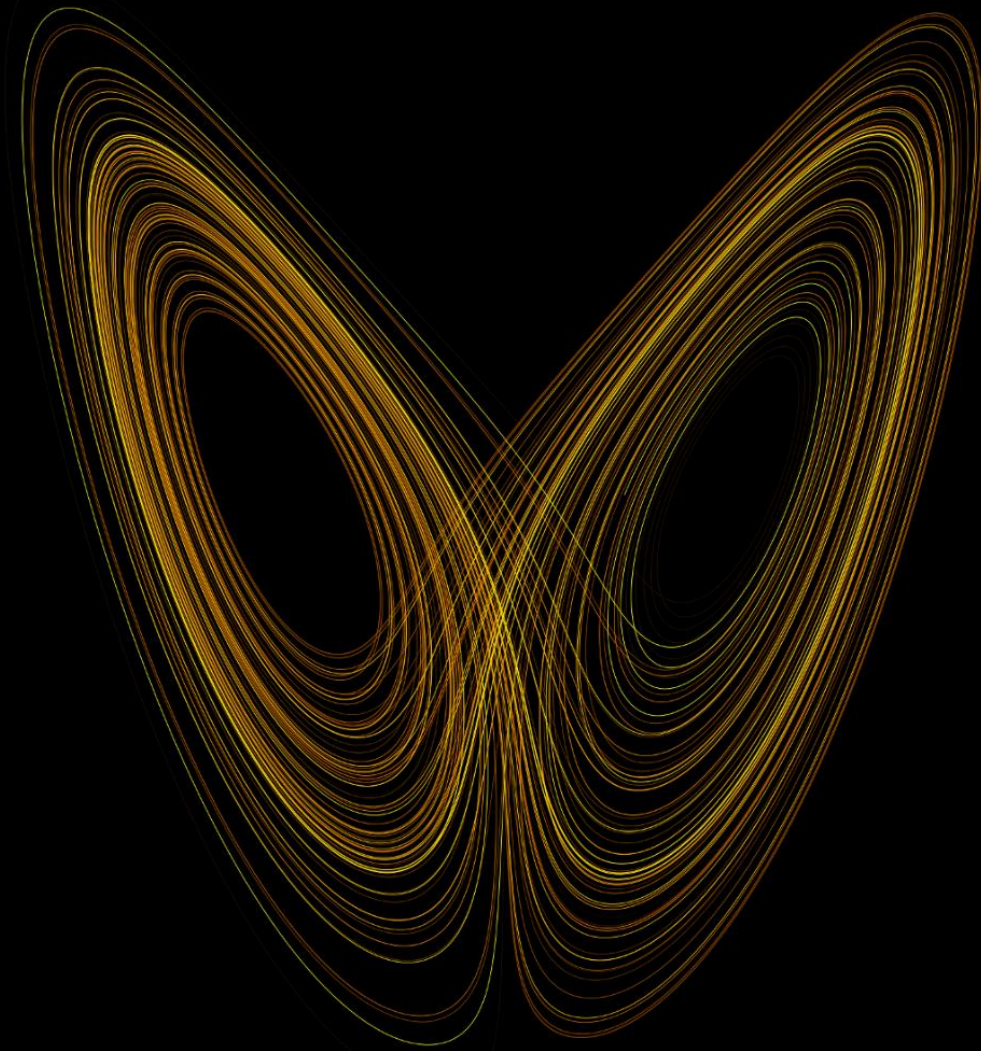

Робърт Мърфи

Теория на хаоса

Превод: **Евелина Шарапанова и Адриан Николов**

Редакция: **Ваня Николова и Даниел Василев**

Корица: **Адриан Николов**

Оригиналният текст е публикуван на английски от Ludwig von Mises Institute под Creative Commons Attribution License 3.0.

Частно правораздаване¹

Без съмнение, правната система е един от аспектите на обществото, за които се предполага, че се нуждае от грижата на държавата. Дори и най-изявените защитници на свободния пазар, като Милтън Фридман и Лудвиг фон Мизес, са на мнение, че трябва да съществува правителство, което да защитава частната собственост и да определя „правилата на играта“.

При все това, изложените от тях аргументи се съсредоточават върху необходимостта от закон като такъв. Те просто допускат, че пазарът не е в състояние да дефинира и защитава правата на собственост. Тук обаче грешат.

В настоящото есе защитавам тезата, че премахването на държавата няма да доведе до хаос и беззаконие. При подобен сценарий ще възникнат доброволни институции, които ще разрешават ежедневните спорове по мирен² и ефективен начин. Основаващото се на пазара право ще бъде не само *по-ефективно*, но и *по-справедливо* от държавното правосъдие.

Също както десните любители на войната приемат за истина оруелианската концепция, че „Войната е мир“, левите егалитаристи смятат, че „Робството е свобода“.³ Лешоядите водят безкрайни войни, чиято цел е да се сложи край на войната, а социалдемократите извършват огромни кражби, наречени „събиране на данъци“, в името на премахването на престъпността.

Крайно време е да изоставим тези чудовищни парадокси. Както създаването на езика, парите и науката не са се нуждаели от благоволенieto и намесата на царете, така и за изграждането на една

¹ Настоящото есе е основано на три статии, публикувани на anti-state.com

² По-точно, споровете ще бъдат разрешавани *относително* мирно; в някои случаи може и да се наложи прилагането на сила. Следователно, макар анархо-капитализмът да не представлява чист пацифизъм, тук трябва да отбележим, че истинският пацифизъм (пълният отказ от прилагане на насилие) предполага наличието на анархизъм, понеже всички действия на Държавата са основани на (заплаха от) насилие.

³ В оригинал – “СВОБОДАТА Е РОБСТВО”. George Orwell, 1984 (New York: Signet Classics, 1984), p. 7

справедлива правна система не е необходимо правителство.

I. ДОГОВОР

На първо място трябва да изоставим митичната концепция за „общ закон“. Не е необходимо да съществува единно законодателство, което да важи за всички. Такава система никога не е съществувала. Законите на петдесетте щата [на САЩ – бел. прев.] са различни, а отликите между правните системи на отделните държави е дори по-голяма. При все това успяваме да се справяме добре с ежедневието си и дори пътуваме и сключваме сделки с индивиди в чужди държави, без да срещаме особени проблеми.

Всички дейности в едно напълно свободно общество⁴ следва да бъдат обект на *договори*. Например, понастоящем кражбата е престъпление, понеже така пише в закона. Работодателят ми знае, че ако открадна от фирмата, той може да съобщи за това на държавата и тя ще ме накаже.

В общество без държава обаче няма да съществува единен корпус от закони нито ще има държавни съдилища и полиция. Въпреки това, работодателят би искал да бъде защитен от евентуални кражби от страна на служителите си. Затова, преди да наеме кандидат за работа, той следва да изиска от него да подпише документ⁵, в който подписалият се посочва, че: „Няма да крада от фирма „Акме“. Ако бъде хванат в кражба – както тя е дефинирана от Арбитражна агенция X – ще платя сумата, считана за подходяща от Агенция X.“

В този договор веднага забелязваме две неща. Първо, той е напълно доброволен – работникът е дал света съгласие за всички „закони“,

⁴ *Свободно общество* е онова, при което (в общия случай) се спазват правата на собственост. Съществуването на държава – институция, която използва сила, за да се постави над правата на собственост, изключва съществуването на *свобода* според определението, което ползваме.

⁵ Трябва да посоча, че системата на пазарно право, която описвам не съвпада напълно с тази на някои други анархо-капиталисти. Те смятат, че аксиоматично може да се изведе “справедлива” система на права на собственост и че частните фирми ще установят и съответно ще прилагат един обективно валиден закон. Добро въведение в тази теория може да бъде открито в Linda and Morris Tannehill, *The Market for Liberty* (New York: Laissez-Faire Books, 1984); и Murray N. Rothbard, *For a New Liberty* (New York: Collier, 1978).

които важат за него. Второ, справедливостта и обективността в случай на възникване на спорове се гарантира от наличието на Агенция X.

За да проверим теоретично този възглед, нека видим какво би станало, ако Агенция X не ги гарантира. Нека предположим, че някоя голяма фирма подкупи арбитрите на Агенция X да повдигнат от името на работодателите лъжливи обвинения в кражба срещу мързеливи работници (които така или иначе ще бъдат уволнени) и Агенция X отсъжда, че те са виновни. При този сценарий голямата фирма би могла да задигне хиляди долари от лошите си работници преди да ги уволни. Предвид, че безпомощните жертви предварително са се съгласили да спазват решенията на агенцията, те биха били безсилни да направят каквото и да било.⁶

Ако се замислим обаче, лесно става ясно защо такова поведение би било глупаво. Фактът, че арбитражната агенция е взела определено решение, не е причина всички да са *съгласни* с нея, също както мнозина роптаят срещу безобразните решения на *държавните* съдии. Медиите ще съсредоточат вниманието си върху нечестните отсъждания и хората ще започнат да се съмняват в обективността на решенията на Агенция X. Потенциалните служители пък ще се замислят сериозно дали да работят за голямата фирма, понеже тя изисква (в договорите си) работниците ѝ да се съобразяват с решенията на Агенция X.

Други фирми от своя страна ще предпочетат други арбитражни агенции, които имат по-добра репутация и съответно ще бъдат предпочитани от служителите. Много скоро мамещата голяма фирма и Арбитражна агенция X ще понесат големи финансови щети заради поведението си.

В условията на анархо-капитализъм *всички* аспекти на обществените взаимоотношения биха се „регулирали“ от доброволни договори. Специализирани фирми най-вероятно ще започнат да предоставят стандартизирани формуляри, така че да не се налага всеки път, когато се сключват договори, те да бъдат съставяни наново. Например, ако клиент купува дадена стока на изплащане, магазинът ще му даде да подпише формуляр, който гласи, примерно: „Съгласявам се с условията на Стандартната процедура за разсрочено плащане от 2002

⁶ Би могла да бъде проведена и апелативна процедура в процеса на арбитраж, но нищо не пречи на голямата фирма да подкупи и *тези* съдии.

г., издадена от адвокатска кантора „Ейс“.

Експертност

При система на анархо-капитализъм, законодателството ще се пише от специалисти по право, а не от корумпирани и неспособни политици. Тези експерти ще бъдат подбрани в рамките на открита конкуренция с всичките си съперници. Понастоящем човек може да си купи „сигурни“ наръчници по стил на писане на курсови работи и речници на английския език. Правителството не се нуждае от „експерти“ в тези области. Частните правни договори ще функционират по същия начин. Всеки знае „законите“ на граматиката, аналогично всеки ще знае и какво е „законно“ и какво не е.

Убийства

Разбира се, една от основите точки в договорните отношения – независимо дали става дума за това да се влезе в мол или за живеене в съседна кооперация – ще е строгата забрана за убийство. *Всеки* един договор от този тип евентуално ще съдържа клауза, която гласи: „В случай, че бъда признат за виновен в убийство, се съгласявам да платя Y милиона долара на семейството на загиналия“. Естествено, никой не би *подписал* подобен договор, ако не е сигурен, че съдебният процес, който ще се произнесе относно вината му, няма презумпция за невинност – никой не би искал да бъде признат за *виновен* за убийство, което не е извършил. От друга страна обаче, процедурите трябва да бъдат разработени така, че виновните хора все пак да бъдат осъждани, понеже хората не биха пазарували в молове, където убийствата не се наказват.

И тъй като всички такива договори (може би с изключение на сключените в някои много гранични области, където ходят хора, обичащи да „живеят опасно“) ще съдържат подобни клаузи, спокойно може да се каже, че „убийството е незаконно“ в цялото анархистично общество, независимо от това, че наказанията и правилата за доказване на вина са различни в различните области. Това обаче не се различава по никакъв начин от настоящата система⁷, а никой не се съмнява, че в

⁷ Само в някои щати, например, все още има смъртно наказание.

САЩ „убийствата са незаконни“.

Рентабилност на стандарта

Красотата на тази система е във факта, че взима предвид конкуриращите се желания на всички участници в нея. Пазарът разрешава проблеми от този тип всеки ден когато става въпрос за други стоки и услуги. Например клиентите на магазините за хранителни стоки са доволни, когато магазините са отворени денонощно. От друга страна обаче, дългите смени са много тежки за *онези, които работят* в магазините. Пазарният механизъм на печалба и загуба определят кои са „правилните“ часове, в които магазините да са отворени.

Аналогично, по-горе видяхме как биха се определяли правилата за доказване на престъпление при система на частно право. Понеже хората ще се подчиняват на решенията на определена арбитражна агенция по силата на договор, то агенцията трябва да има репутация на обективна и честна пред обвиняемите. От друга страна обаче собствениците на магазини, фирми, коли под наем и т.н. биха искали да имат реална защита от кражба, което означава, че арбитражните агенции не биха могли да бъдат и *прекалено* снизходителни. Също както в примера с работното време на магазините, законовите процедури ще се определят според механизма на печалба и загуба. Може би ще има съдебни заседатели, а може би не. Няма как да предвидим това предварително, точно както не бихме могли да предвидим *предварително* колко триколки „трябва“ да бъдат произведени тази година; оставяме на пазара да вземе самостоятелно това решение.

II. ЗАСТРАХОВАНЕ

Описаната по-горе система на договаряне на пръв поглед работи добре, но изниква един досаден проблем: как хората ще могат да си позволят да *плащат* тези огромни глоби? Нека предположим, че човек подписва документ, според който дължи на работодателя си компенсация, в случай, че открадне. Какво би се случило, ако той все пак открадне и бъде признат за виновен от арбитражна агенция, обаче не може да си позволи да плати глобата?

Нека си припомним как работи настоящата система за изплащане на щетите при автомобилните катастрофи. Ако днес блъсна нечия кола, ще трябва да платя солена сума. Това обаче ще направи моята *застрахователна фирма*.

При описваната от мен система това ще се случва с *всички* нанесени щети и извършени престъпления. Застрахователните компании ще действат като гарант (или страна по договора) за договорите на клиентите с различните фирми. Както банките използват експерти, които ефикасно заемат депозираните пари на кредиторите, така експертите в застрахователните компании ще оценяват риска на отделните клиенти (иначе казано, вероятността те да нарушат договора си и да откраднат или убият) и ще вземат такса в подходящ размер. По този начин на останалите фирми няма да се налага да следят всичките си клиенти и служители; единствената им грижа ще бъде да проверяват дали *всички*, с които работят, имат полица в уважавани застрахователни агенции.

В условията на такава система потърпевшите от престъпления винаги ще получават обезщетението си незабавно. (За разлика от държавното правосъдие, при което жертвите обикновено не получават нищо, освен удовлетворението да видят престъпника хвърлен зад решетките.) Ще има и поощрения за онези, които се държат отговорно. Точно както безразсъдните шофьори плащат по-високи вноски, когато застраховат автомобилите си, така рецидивистите ще плащат по-високи вноски по застраховането на договорите си.

А защо човек с престъпни наклонности въобще би се интересувал от застрахователя си? В случай, че престане да си плаща вноските, то полицата му ще бъде прекратена. В случай, че няма кой да гарантира изпълнението на задълженията му по различни договори, то той не би бил подходящ за клиент или служител. Никой не би го наел и дори не биха му позволили да разглежда в магазина за порцелан, понеже в случай, че извърши „престъпление“, няма да има никакъв „законен“ отговор. Ако човек иска да взаимодейства с обществото около себе си, ще трябва да поддържа застраховка и винаги да си плаща вноските. Това от своя страна пък означава, че е в негов интерес да се въздържа от извършване на престъпления, което ще му позволи да поддържа вноските си ниски.

Тези аргументи наистина звучат малко утопични. Но те не са по-малко невероятни от съвременната система на плащания с кредитни карти. Днес се отпускат огромни кредити, като понякога единственото изискване е попълването на формуляр, изключително лесно е и извършването на измами с кредитни карти. Индивидите, които харчат прекомерно високи суми, могат да натрупат огромни дългове и въпреки това не понасят никакви телесни наказания. Но повечето хора не харчат над възможностите си, понеже не искат да си развалят кредитното досие. Ако постъпят така те са наясно, че завинаги ще им бъде отказан достъпът до този чудесен инструмент на капиталистическото общество.

III. ЗАТВОРИ

Вече разгледахме как би изглеждала на теория системата на доброволно договорно право и как тя би работила в общество на егоистични, но рационални хора.

Какво обаче би се случило с наистина тежките случаи? Каква би била съдбата на непоправимия обирджия на банки или тази на побъркания убиец? Със сигурност има девиантни, антисоциални хора, които от лошотия или невежество не спазват нормите за добро поведение и извършват престъпления. Как системата на анархо-капитализъм би се справила с тези хора?

Първо, трябва да имаме предвид, че в едно напълно либертарианско⁸ общество, независимо къде е местонахождението на един човек, той се намира на нечия собственост. По този начин престъпниците могат да бъдат наказвани, без да бъдат нарушавани естествените им права.

⁸ В този контекст „либертариански“ означава спазването на „естествените“ права. Абсолютното кредо на либертарианеца е принципът за неагресивност (non-aggression principle – бел. прев.), според който всяка употреба на сила е незаконна и неприемлива (освен в случаите, при които тя се използва в отговор на предварително извършено насилие над индивида – бел. ред.). Въпреки че пазарната анархия (по начина, по който я описвам) не се основава на либертарианството, тя (до голяма степен) се припокрива с принципите на тази философия. Различията между двете, според мен, са слабости на либертарианската позиция.

Например договорът на даден киносалон⁹ би имал клауза, според която: „Ако бъде признат за виновен в престъпление от уважаваната арбитражна агенция [която евентуално ще се посочва в приложението], освобождавам собственика на киното от всякаква отговорност в случай, че въоръжени хора дойдат и ме изведат от собствеността му“.

Затова виждаме, че употребата на сила за залавяне на бегълци не в разрез с принципите на едно напълно доброволно общество. Всяка подобна употреба на сила би била разрешена предварително от тези, които стават неин обект.¹⁰

Къде обаче ще се отвеждат подобни „рецидивисти“ след като бъдат „задържани“? Ще се появят специализирани фирми, които ще предоставят сигурни аналози на днешните затвори. „Затворите“ в условията на пазарен анархизъм обаче ще *се конкурират за затворници*.

Помислете: нито една застрахователна компания не би гарантирала за сериен убиец, ако той реши да кандидатства за работа в местната библиотека, но *биха* работили с него, стига да се съгласи да живее в охранявана сграда под стриктно наблюдение. Застрахователите компании ще проверяват дали „затворът“, в който той живее, е под добро ръководство. В крайна сметка, ако той избяга и убие отново, отговорността ще се носи от застрахователната компания, понеже тя покрива всички щети, нанесени от клиента ѝ.

От друга страна, в такава система не би имало излишно насилие над затворниците. Въпреки че няма да имат възможност да бягат (за разлика от държавните затвори), те няма и да бъдат бити от садистични стражи. Ако това се случи, те просто могат да отидат в друг затвор,

⁹ Дори и да не бъде подписван при всяко посещение, валидността на договора се подразбира.

¹⁰ Естествено, ако някой се опита просто да навлезе в чужда собственост, без да влиза в договорни отношения със собственика, то вторият има пълното право да използва сила, за да го прогони. При все че това може да изглежда едностранчиво, поне би било кодифицирано и обществено известно. По-нататък ще разгледаме проблемите на изначалното определяне на граници на собствеността.

също както пътниците могат да сменят хотела си, ако сметнат, че персоналът е неучтив. Застрахователната компания (която гарантира за престъпника) не се интересува *точно кой* затвор е избрал клиентът, щом инспекторите ѝ са на мнение, че затворът не позволява на клиента ѝ да избяга обратно в обществото.

IV. СЪМНЕНИЯ

При все че на пръв поглед изглежда последователна и функционална, предложената от мен система на пазарно право със сигурност ще породи скептицизъм. В името на краткостта ще разгледам някои по-често срещани (и валидни) забележки.¹¹

„Какво би се случило с онези, които нямат застраховка?“

Ако някой няма застраховка, останалите хора няма към какъв гарант да прибегнат, в случай, че той нанесе щети или открадне тяхната собственост. По тази причина към него биха се отнасяли с подозрение и никой не би искал да има отношения с него, освен в случаите на единични сделки с малки суми. Той не би бил в състояние да си намери постоянна работа, да вземе заем от банка или да си открие кредитна карта. Много жилищни и търговски площи вероятно ще изискват всички посетители да имат валидни застрахователни полици, преди изобщо да ги допуснат да влязат на тяхна територия.¹²

Виждаме как възможностите (в това число и свободата на придвижване) на онези, които нямат застраховка, ще бъдат силно ограничени. Едновременно с това вноските за гарантиране на договори

¹¹ Много от тях са вдъхновени по време на моите ползотворни дебати с Мат Лесли, Дейвид Пинхолстър, Крис Редууд, Стивън Карвил, Стивън Кинсела и Дан Махони. Забележките обаче често не отговарят на възгледите на тези мислители.

¹² Това ни връща към ужасите на проверките на документи за самоличност по границите. Злините на държавата обаче не бива да стават причина да отхвърляме притесненията на собствениците. Както посочва Ханс-Херман Хоупе, индивидите не притежават естествена „свобода на движение“. Ако даден собственик иска да забрани на хора да пътуват по неговите пътища, то той има пълното право да направи това. От друга страна, в анархистко общество на клиентите няма да се налага да предоставят документи за самоличност всеки път, когато искат да влязат в магазин така, както днес хората не сключват трудови договори всеки път, когато наемат сина на съседа да окоси ливадата.

ще бъдат доста ниски, поне за хора без криминално минало.¹³ По тази причина малцина няма да имат такава застраховка. Наистина, някои индивиди ще извършват престъпления и няма да има застрахователна компания, която да изплати нанесените от тях щети, но такива случаи се срещат във *всички* правни системи.

Освен това, когато някой без застраховка *извърши* сериозно престъпление, той ще бъде преследван от детективи, точно както се случва при наличието на държава. Когато тези много по-ефективни частни детективи го открият в даден момент на нечия собственост, те ще имат пълното право да го арестуват.¹⁴

Воюващи агенции

Критиците често отхвърлят частното право с твърдението, че споровете между правоприлагащите агенции ще водят до сблъсъци, при все че точно това се случва с държавите през цялото време! Наистина, в условията на пазарна анархия мотивите за мирно разрешаване на споровете са много по-силни, отколкото при сегашната система. Войната е *скъпо* начинание, а частните фирми се грижат много по-добре за собствеността си, отколкото държавните служители се грижат за живота и собствеността на своите поданици.

Във всеки случай, онези, които започнат „война“, в едно свободно общество ще бъдат третирани като всички останали убийци. За разлика от правителствените войници, частните наемници няма да получават никакви специални права да извършват несанкционирано насилие.

¹³ Нека повторя: при тази система всеки би купувал застраховка срещу убийство по начина, по който днес хирурзите купуват застраховка срещу лекарски грешки; застрахователната компания гарантира, че ще компенсира домакинството на убитите нейни клиенти. Понеже вероятността човек (който преди не е извършвал престъпление) да бъде признат за виновен в убийство в рамките на следващата година е много ниска, то и застрахователната му вноска би била много малка. Когато фирмата прецени, че има вероятност едно към един милион неин потенциален клиент да убие в рамките на следващата година и стандартното покритие за убийство е, да речем, 10 милиона долара, то застрахователят следва да взема вноска от 10 долара на година, за да не е на загуба.

¹⁴ Както се обяснява в третата част от това есе, повечето актове за собственост ще съдържат клауза, според която всички гости доброволно ще се оставят да бъдат арестувани в случай, че са “издирвани” от уважавана арбитражна агенция.

Агенциите, които ще тълкуват закона няма да са същите, които го налагат. Няма никаква основателна причина да се притесняваме от сблъсъци между частни правоприлагащи агенции¹⁵ повече, отколкото днес се страхуваме от войни между държавните войски и флот.

„Няма ли мафията да поеме властта?“

Парадоксално е, че страхът от власт на организираната престъпност кара хората да подкрепят държавата, която е най-„организираната“ и престъпна организация в историята на човечеството. Дори и да е вярно, че в условията на пазарна анархия хората ще трябва да плащат за защита и от време на време ще си отнасят по някой бой, това е само капка в морето в сравнение с данъците, изземани от правителствата, и убийствата по време на войните, започвани от тях.

Но това далеч не е всичко. Мафията черпи силата си от държавата, а не от свободния пазар. Всички дейности, които традиционно се свързват с организираната престъпност – хазарт, проституция, лихварство, търговия с наркотици и т.н. са забранени или регулирани от държавата.¹⁶

“Вашиите застрахователните компании ще прераснат в държава!”

Точно обратното – в условията на пазарна анархия частните фирми, които предоставят правни услуги, ще имат много по-малко власт, отколкото правителствата имат днес. Очевидно, те няма да имат възможността да събират данъци или да монополизират тези „услуги“. В случай, че дадена застрахователна фирма откаже да изплати сумата по легитимен иск, то това скоро ще се разбере и хората ще го имат предвид при взаимоотношенията си с клиенти на тази непочтена

¹⁵ Това не се отнася до системите на частно право (описвани от други анархо-капиталисти), в които агенциите едностранно наказват всички, които причиняват вреда на клиентите им. При такава система липсата на монополист създава допълнителен теоретичен проблем за защитниците на частните отбранителни агенции. При все това, дори и тук причините за мирно разрешаване на правните спорове са много повече.

¹⁶ Властта на мафията се подсилва и от профсъюзите, които в днешната си форма са всичко друго, но не и доброволни организации.

фирма.¹⁷

Страхът, че в условията на пазарна анархия политиците ще бъдат заместени от частни лица, измества фокуса от действителните злодеяния на държавата. За разлика от феодалните монарси, демократичните управници не *притежават* ресурсите (в това число хората), които контролират. Освен това, продължителността на тяхното управление (и, следователно, контрол над ресурсите) е доста несигурна. По тези причини политиците и останалите държавни служители не полагат особени усилия да поддържат (пазарната) стойност на собствеността, над която имат власт. Акционерите в една частна фирма обаче имат интерес да назначават персонал и да провеждат политики, които максимизират печалбите на фирмата.

Всички ужаси на държавата – непосилните данъци, полицейското насилие, тоталните войни – са не само чудовищни, но и много *неефективни*. Да се подражава на политиките на правителствата просто няма да бъде рентабилно за правните и застрахователни фирми в условията на анархия.¹⁸

Децата

Въпросът с децата представлява един от най-сериозните проблеми. Нека първо отбележим, че очевидно родителите ще избират само онези училища и ще живеят само в онези апартаменти и жилища

¹⁷ Може и да е вярно, че понастоящем застрахователните компании са бюрократизирани и арогантни. Обаче мисля, че причината за това са по-скоро близките им отношения с правната система на държавата, отколкото в самата природа на дейността им. Да, застрахователите не обичат да изплащат щети, но почти всички хора също не обичат да ходят всеки ден на работа. Това не означава, че свободният пазар на труда не е добра система – ако хората са мързеливи, те биват уволнявани. Ако застрахователна компания не изплаща предявените към нея искове, то рано или късно тя ще бъде изтласкана от пазара.

¹⁸ Заради самата идея, нека допуснем (колкото и невероятно да изглежда), че всички се съгласят да продадат земята си на един-единствен човек, който по този начин ще стане „наемодател“ на цялото население, и след това се съгласят да му дадат и право да „облага с данък“ доходите им. Дори и в този случай, той не би определил данъчна ставка над т. нар. „точка на Лафер“, където събираемостта им е най-висока. Но понеже съвременната държава не се води от принципа на печалба, тя не спазва това доста логично правило.

комплекси, в които персоналът поставя на първо място безопасността на децата им.

Отделно от това основните „забрани“ за насилие и пренебрегване на деца от страна на родителите биха могли да бъдат включвани в брачните договори. Освен романтиката, бракът е най-вече партньорство между двама души и разумните двойки биха гарантирали своите отношения в договор, включващ всички задължения и права. Например, преди да изостави своята кариера, за да отглежда децата на някой мъж, жената може да изиска финансова гаранция в случай на развод (иначе казано, в случай на разтрогване на партньорството). По същия начин брачните договори биха могли да съдържат специална клауза, регламентираща наказанията за неправилна грижа за децата.¹⁹

Друг момент, който трябва да разгледам, е важноста на осиновяването в свободното общество. Колкото и шокиращо да звучи спрямо съвременния морал, при липса на държава ще има напълно функционален „пазар на бебета“, където родителските права ще се продават на предложилия най-високата цена.²⁰ При все че на пръв поглед изглежда отблъскващо, това на практика ще намали насилието над децата. В крайна сметка, най-вероятно именно родителите насилници или пък небрежните родители ще дават децата си за осиновяване, при положение, че любящи двойки ще имат право да платят добре за това.²¹

Абортите, които днес пораждаат доста дебати, ще се решават точно както всички останали проблеми при система на частно право – от конкурентни правни фирми, които предлагат условия, отговарящи

¹⁹ Това разбира се би работило само в случай, че поне единият от родителите е загрижен за добруването на децата. В повечето случаи това условие би било достатъчно, понеже много малко двойки мечтаят да станат родители насилници.

²⁰ Нарочно пропускам въпроса дали родителите по закон ще „притежават“ своите деца. Докато детето стои при родителите си доброволно и „живее под покрива им“, те ще имат право да налагат каквито си пожелаят правила. Проблем би могъл да възникне единствено ако детето избяга и не иска да се върне. Аз лично поддържам позицията, че ако детето може да се издържа, родителите не трябва да могат да го принуждават да се връща в дома им.

²¹ Този тип доброволни решения са за предпочитане пред правителствените програми, в които зле информирани и често самонадеяни „социални работници“ разрушават семейства и поставят децата в ужасяващата система на приемни семейства.

най-точно на нуждите на клиентите им. Хората, които се ужасяват от тази практика, биха могли да си изградят затворена общност, в която всички жители се съгласяват да не правят аборти и да издават всички, които правят такива.²²

Регистър на собствеността

Кой ще определя правата на собственост в условията на пазарна анархия? Ако някой даде пари, за да купи срещу тях къща, с какви гаранции ще разполага?

Това е сложен въпрос и аз не съм в състояние да дам конкретен отговор, тъй като реалното пазарно решение ще зависи от обстоятелствата при всеки конкретен случай и ще се основава на правните познания (много по-големи от моите) на цялата общност.²³ Мога обаче да кажа няколко общи думи по въпроса.

Каквато и да е абстрактната или метафизичната природа на законите за собствеността (ако въобще има такава), целта на *документите за собственост* е твърде утилитарна; те са необходими, за да позволяват на индивидите ефективно да планират и координират взаимоотношенията помежду си. Специализирани фирми (вероятно различни от арбитражните агенции) ще поддържат регистри с документите за собственост на определена територия или на определена група хора. Пълният регистър на собствеността вероятно ще бъде изграден от сложна йерархична мрежа от такива фирми.²⁴

Страхът от мошенически агенции, които могат едностранно се обявяват за „собственик“ на всичко, е напълно неоснователен. В условията на пазарна анархия, фирмите, които държат публичните

²² Което, разбира се, не би попречило на други да създадат общност, в която абортът е легален.

²³ Тази теза може и да изглежда слаба, но представете си как някой кубински икономист съветва Кастро да премахне социализма и да позволи да се развие свободен пазар. Длъжен ли е икономистът да предвиди предварително колко мола трябва да бъдат изградени по неговото предложение?

²⁴ Например, една фирма може да издава документи за собственост за цял един град, но да делегира ограничаването на правата на собственост между двама съседни на друга фирма, специализирана в жилищни въпроси.

регистри на документите за правата на собственост, няма да са едни и същи с тези, които *налагат* правата. Още по-важно е обстоятелството, че конкуренцията между фирмите ще позволи създаването на истинско „разделение на властите“.²⁵ Ако една фирма започне да нарушава установените и кодифицирани от пазара правила на общността, то тя много бързо ще загуби клиентите си подобно на производител на речници, който фалира, понеже издаваните от него книги съдържат неточни определения.

Регресия до безкрайност

По-начетеният критик може да възрази, че моето предложение е основано върху цикличен аргумент: как може хората да използват договори, за да установяват правата на собственост, при положение, че за да се определи кои договори са валидни е необходима система от права на собственост? В крайна сметка, Смит не може да продаде колата си на Джоунс срещу определена сума пари, освен ако *предварително* не е ясно, че Смит е законен собственик на колата (а Джоунс на съответната сума пари).²⁶

За да отговорим на този въпрос, трябва да го разбием на две части. Първо, трябва да се запитаме дали свободният пазар е в състояние да предостави основа за обществени отношения. Смятам, че предшестващите абзаци демонстрират това достатъчно ясно. По-горе демонстрирах как *наличието на система от документи за собственост*, признати от конкуриращи се фирми, ще позволи на системата от договори, която управлява размяната на собственост, да се превърне в стабилна основа на частното право.

Въпросът „Как *първоначално* е определена и присъдена тази собственост“ е съвсем отделен. Това е много дълга тема, с която ще се занимаем в следващата част. За да отговорим на критиката с предполагаемия регрес до безкрайност обаче нека разгледаме договорното право.

²⁵ Тук авторът прави паралел с популярната демократична догма за разделението на властта, на английски „checks and ballances“ - бел.прев.

²⁶ По-информираните читатели ще забележат, че тази забележка (и отговорът ѝ) са подобни на предполагаемия регрес до безкрайност при обяснението на пределната полезност при търсенето на пари.

Договорното право е отделен клон на правото, подобно на гражданското право и конституционното право. То се прилага, например, при определянето на това дали даден договор между две страни е правно обвързващ. Очевидно, в анархистична система, почиваща върху *договорното право*, не би могло да съществува *облигационно право*, но дали действително е така?

Всъщност не е така. Договорните задължения, поемани от хората, ще съдържат клаузи по отношение на всички възможни сценарии, които днес са обект на облигационното право. Например застрахователната компания, която гарантира за даден клиент, ще посочва, че: „Ще изплатим всички дългове, които клиентът ни не успее да изплати, при условие, че задължението му е *описано във валиден договор*, съгласно условията, посочени в Закона за стандартните договори, публикуван от правна фирма Ейс“.

Този закон вероятно ще изисква полагане на подписи „с черно мастило“,²⁷ надзор от страна на нотариус при договори с големи суми или пък страните по даден договор да са на определена възраст, да са трезвени и да не са под натиск към момента на подписване.²⁸ Както във всички други области на частното право, конкретните правила за интерпретиране на договорите ще се определят от (вероятно противоположните) желания на страните чрез механизма на печалба и загуба.

Трябва да имаме пред вид и че във всеки един случай *окончателният* съдник е ... съдията. Независимо от обема на законниците или от това колко очевидни са прецедентите, всеки случай в крайна сметка зависи от субективната интерпретация на арбитъра или съдията, който трябва

²⁷ Тук авторът прави препратка към американската правна традиция, която изисква употреба на черно мастило при определени видове договори – бел. прев.

²⁸ Пуристите биха казали, че това е недостатъчно. В крайна сметка аз допускам, че хората знаят какво е договор. Това признавам. Както посочвам в увода, целта на това есе не е да „докаже“ етичното превъзходство на пазарното право. Въпреки че от време на време правя нормативни изказвания, аз просто описвам света в условия на пазарна анархия така, както си го представям. Не виждам как в такъв свят хората няма да са в състояние да приемат употребата на договори (дори и без истинско философско определение и обосновка) точно както смятам, че няма нужда човек да познава икономическата теория, преди да започне да използва пари.

да произнесе решението по делото.²⁹

Не бива да забравяме също така, че писаните закони сами по себе си са безсилни, ако не се прилагат от компетентни и честни хора. Единствено в конкурентна, доброволна система бихме могли да се надяваме на качествена работа на съдиите.

„Как ще стигнем дотам?”

Пътят към достигането на свободно общество ще се различава според историята на региона и по тази причина не можем да дадем едно описание. Подходът, избран от севернокорейските анархо-капиталисти, със сигурност ще се различава от мерките на техните колеги от Съединените щати. В първия случай може дори да има революция, която да отхвърли диктаторския режим, докато при втория е напълно възможно постепенното и методично премахване на държавата. Единственото задължително условие за всички такива революции е широко мнозинство да подкрепя *абсолютното спазване* на правата на собственост.

Във всички общества (независимо колко са деспотични владетелите им) трябва да има поне елементарно спазване на правата на собственост, дори и тази почит да е следствие от традицията, а не следствие от уважаване на логиката за тези права. Всички хора знаят, че изнасилванията и убийствата са престъпления;³⁰ дори и убийците и изнасилвачите са наясно с това.

Тези универсални и интуитивни представи за справедливост ще представляват основата на новата система на частно право. От общия консенсус по тях ще се развият и по-конкретни, дефинирани в договори, права.³¹ Процесът ще бъде продължителен, като всяка фаза

²⁹ В една система на частно право все пак ще има общовалидни закони и придържане към прецеденти, понеже това ще позволява по-голяма предвидимост на решенията, което пък се харесва на клиентите.

³⁰ Разбира се, един от големите проблеми на анархизма е да убеди хората, че убийството е грешно дори и когато е по нареждане на надлежно избрани “представители.”

³¹ Ще дам един пример: нека си представим, че публикуването и разпространението на тази книга стане причина всички жители на САЩ да

на кодифициране на собствеността и правните норми ще предоставя на следващото поколение съдии и учени основата, върху която да систематизират и развиват частното право.

Обикновените хора разбират, че конфликтите са безсмислени и представляват загуба на време и ресурси и затова полагат огромни усилия и правят големи компромиси в името на постигането на консенсус. Например, въпреки че тогава не е съществувало формално правителство, новопрстигналите в Калифорния златотърсачи по време на златната треска са уважавали собствеността на заселилите се преди тях. По-съвременен пример би бил спазването на „правилата“ при игра на баскетбол на един кош в градовете, независимо че съдия отсъства.³²

В условията на пазарна анархия свободните индивиди ще насърчават изграждането на хуманна и честна правна система, като поддържат конкурентни правни и застрахователни фирми. Хората с противообществени прояви, които се опитват да пречат на този процес (като нарушават грубо правата на собственост), ще бъдат наказвани по описаните по-горе начини.

Правен позитивизъм?

подкрепят анархо-капитализма. Ще бъдат създадени частни фирми, които да съберат документите за собственост, досега регулирани от правителствените служби. Би било „очевидно“, че хората ще запазят собствеността над домовете (и ипотеките) си, колите си и т.н. Основният принцип на правата на собственост ще позволи да бъдат установени доброволни договорни решения на по-сложните проблеми като установяването на собствеността над жилищата, които в момента са държавна собственост (проблемът в случая е, че и обитателите им, и данъкоплатците имат основания да поискат да ги придобият).

³² Това би могло да се отчете като лош пример, понеже в крайна сметка играта на открити игрища в градовете е доста по-груба от тази на регламентиранияте срещи от NBA. Именно тук е особеността: фалове (и останалите правила) продължават да съществуват за участниците в откритите игри, но те просто отказват да си признаят, че са ги извършили. (Нека дам и друг пример: никой играч не би могъл да твърди, че е направил удар, който да му донесе десет точки).

Пазарното решение на случаите на неясноти и спорни решения за игрите, които се смятат за достатъчно важни, за да си струват допълнителните разходи и проблеми, е да се назначи рефер, който да прилага „закона“ (който той също спазва инстинктивно). За постигането на ред отново не е необходимо създаването на насилствен монопол.

Някои читатели вероятно се питат: „Как мога да предлагам алтернатива на „правосъдната“ система на държавата, без преди това да съм изложил рационална теория за източника и естеството на легитимните права на собственост?“

Отговорът е прост: нямам такава теория. Въпреки това мога да кажа, че системата на частно право ще работи много по-добре от държавната ѝ алтернатива и че критиките към анархизма са неоснователни.

Мнозина не отдават на пазара необходимото доверие да разрешава „жизненоважни“ въпроси, като например забраната на убийствата. „Пазар“ обаче означава просто икономическото взаимодействие между действащи свободни индивиди. Съответно, оставянето на пазара да налага правото означава просто, че никой не прибегва до *насилие*, за да налага мнението си на всички останали.³³

Разбира се, убийството не е злодеяние, само защото не издържа оценката на пазара. Но свойствената за убийството неморалност ще *се изразява* посредством пазарните механизми. Всички можем да се съгласим (чрез договор) да се въздържаме от убийства и да се съобразяваме с решенията на арбитър в случай, че бъдем съдени за това престъпления. Така знаем, че не нарушаваме ничии права.

След като сме постигнали това съгласие и не се страхуваме за живота си, можем да оставим теолозите и философите да спорят защо убийството е грешно. Теоретиците на правото, които предлагат *апприорни* конструкции на справедливия закон, със сигурност имат своето място в пазарната анархия; техните трудове могат да влияят при решенията на съдиите. В настоящото есе обаче се съсредоточаваме върху пазарните сили, които ще изградят частното право, а не върху конкретното съдържание на законодателството.³⁴

³³ Тъй като не защитавам пацифизма, отхвърлянето на насилието може да изглежда лицемерно. При все това, държавата се нуждае постоянно да заплашва с насилие *предполагаемо невинни хора*. Ако даден човек (за когото всички са съгласни, че не е престъпник) създаде правна или застрахователна фирма, която нарушава монопола на държавата, тя ще го накаже.

³⁴ Бихме могли да онагледим с аналогия. По ред причини се противопоставям на държавното образование и защитавам незабавното му премахване. Убеден съм,

V. ПРИЛОЖЕНИЯ

В предишната част се съсредоточихме върху най-важните проблеми в теоретичния диспут относно частното право. Тук ще се опитаме да илюстрираме как тази система ще работи в различни сфери и ще я сравним с дейността на монополната и държавна алтернатива.

Безопасност на потребителските стоки

Едно от най-честите обвинения срещу *laissez-faire* капитализма е, че в напълно нерегулиран пазар потребителите ще зависят изцяло от желанията на безскрупулните бизнесмени. Твърди се също така, че без намесата на доброжелателното правителство храната ще е отровна, телевизорите ще се взривяват, а апартаментите ще се сгромолясват.³⁵ Част от критиците се съгласяват, че в дългосрочен план подобни фирми ще бъдат изтласкани от пазара. Тези, които продават смъртоносни хамбургери обаче, трябва да бъдат *наказани* за това незабавно, а не само да загубят всичките си бъдещи клиенти.

Смятаме, че подобно на останалите сфери на правото, пазарът ще се справи с този тип проблеми чрез гаранции, заложен в договори. Когато клиент си купува нещо, клауза в договора му ще гарантира: „Ако уважавана арбитражна агенция установи, че този продукт е причинил вреда, то клиентът ще бъде компенсирани за нанесените щети“. И точно както на индивидите вероятно ще се налага да ползват гаранциите на голяма застрахователна агенция, ако искат някой да има взаимоотношения с тях, така и фирмите ще трябва да се застраховат

че частните училища предоставят чудесно образование за всички деца, независимо дали са бедни или богати. Заявявам това, макар да не мога да представя априорна теория за правилното образование. Въпреки това съм сигурен, че пазарната система е по-добра от тази на държавата, независимо че не мога да посоча необходимите и достатъчни условия за качество (в този контекст). Разбира се, нищо не гарантира, че пазарното решение ще бъде оптимално; в крайна сметка, ако родителите в даден град са зли или глупави, то пазарът ще доведе до ужасни (според нас) учебни програми.

³⁵ Трябва да отбележа покрай останалото, че в СССР доста телевизори се взривяваха, а в централизирана Турция много сгради се сринаха след едно слабо земетресение.

срещу подобен тип искове, ако искат да привличат клиенти.³⁶

Става очевидно как тази система предотвратява кошмарните сценарии, описвани от защитниците на държавните регулации. Нека вземем за пример въздухоплаването. Федералната авиационна агенция (ФАА) „гарантира“, че самолетите се поддържат правилно, пилотите са отпочинали и т.н. По тази причина клиентите на авиолиниите не се притесняват, че самолетите могат да паднат. Много хора твърдят, че в условията на свободен пазар клиентите ще трябва да си водят статистика колко катастрофи са имали различните авиокомпании и ще трябва да бъдат експерти в поддръжката на самолети, за да знаят кои са най-добрите фирми в бранша.

Това са глупости. Единственото, което трябва да направи пътникът, е да провери дали при закупуването на самолетен билет част от договора включва гаранция (от застрахователна компания), според която „Ако бъдете убит в самолетна катастрофа, авиокомпанията ще изплати X милиона долара на вашето домакинство“. Тъй като застрахователните компании ще загубят милиони в случай, че самолетите на авиокомпанията катастрофират, ще наемат обучени специалисти, ще водят педантична документация по поддръжката и т.н. Ще казват на авиокомпаниите: „Да, ние ще гарантираме задълженията по договорите ви с клиентите, но при условие, че спазвате процедурите ни за безопасност, допускате специалистите ни до самолетите си, разработите адекватни процедури за оценяване на пилотите и т.н., а ако установим нарушение на споразумението, ще ви наложим съответната глоба“. Понеже застрахователните компании искат да постигнат максимална печалба, то те с удоволствие ще плащат за превантивните мерки и ще спестяват далеч по-големите суми спрямо разходите, които биха изплатили по исковете за загинали в катастрофа.

Описаното е напълно противоположно на настоящата система. ФАА също налага стандарти. Какви са обаче причините те да се спазват? Ако има самолетна катастрофа, самата ФАА ще получи повече

³⁶ Ако някой иска да живее опасно, то той би бил свободен да си купи компютър от фирма, която няма застраховка. Но ако нещо се обърка ще му е много трудно да си върне парите. По тази причина за повечето хора ще е по-добре да имат взаимоотношения с фирми, чиито договори са гарантирани от големи, уважавани застрахователни компании.

финансиране, понеже всички ще кажат, че това е поредното доказателство за ужасните последствия от „свободния пазар“ във въздухоплаването. Гигантските правителствени агенции никога не управляват правилно ресурсите си и по тази причина винаги има прекалено много администратори на средно ниво и прекалено малко инспектори. Най-важното е обаче, че тъй като няма конкуренция между агенциите, днес няма и стандарти, спрямо които да сравняваме работата на ФАА. Някой обикновен механик може да има чудесна идея как да подобрим безопасността на полетите, но на тежката бюрокрация на ФАА би ѝ отнело години, за да я приложи.

Професионално лицензиране

Професионалното лицензиране е тема, доста близка до безопасността на потребителските стоки. Нека вземем за пример медицината. Мнозина са на мнение, че в отсъствието на държавна регулация пациентите ще са оставени в ръцете на шарлатани. Невежите клиенти ще отиват при мозъчните хирурзи, които предлагат най-ниска цена и съответно ще бъдат разфасовани на операционната маса. За да предотврати това, доброжелателното правителство е длъжно да установи правила (защитавани със силата на оръжието), които да ограничават достъпа до медицинските професии.

Това, разбира се, са глупости. Най-вероятно ще бъдат създадени доброволни организации, които наемат само квалифицирани лекари. Заинтересованите клиенти ще ползват услугите на онези лекари, които се ползват с подкрепата на уважавани асоциации. Преди да предприемат рисковани процедури или да вземат предписаните им лекарства, пациентите ще изискват договор, който гарантира, че в случай на вреда ще бъдат обезщетявани. Тук отново се намесват застрахователните компании, които ще проверяват дали лекарите, за чиято дейност гарантират, са наистина квалифицирани. Тъй като в противен случай ще губят милиони в съдебни дела за лекарски грешки, застрахователните компании ще бъдат много внимателни в залагането на стандартите за медицинските лица.

Тази система е за предпочитане пред сегашната. Понастоящем Американската медицинска асоциация (АМА) не е много повече от възвеличен профсъюз, който изисква безкрайно образование и

обучение, с което изкуствено се ограничава броят на лекарите, което от своя страна увеличава заплатите им и цените на медицинските услуги като цяло. Ако бъде премахнат монополът ѝ, АМА няма да е в състояние да спира развитието на „алтернативната“ медицина (лечението с билки, например), която заобикаля картела, образуван между големите фармацевтични фирми, болниците и правителството.

Трябва да имаме предвид и причините зад прекалено консервативното поведение на Администрацията по храните и лекарствата (АХЛ): ако умрат хора в следствие на ново лекарство, одобрено от АХЛ, то администрацията ще понесе вината. Ако умират хора, понеже АХЛ не е одобрила ново лекарство, то вината не е у нея; причината ще се търси в самата болест. По същата причина на много умиращи пациенти се отказва достъп до животоспасяващи лекарства. В условията на напълно свободен пазар, пациентите ще могат да вземат каквито пожелаят лекарства.

Контрол върху оръжията

Наясно съм, че много либертарианци ще сметнат някои страни на моята система за проблематични. В отсъствието на безусловни гаранции за абстрактни права изглежда, че винаги ще има опасност за връщане на държавата „през задния вход“.

Вместо да се занимавам с тези проблеми, ще дам най-добрия пример, който ми хрумва, демонстриращ разликите между обичайния либертариански подход и моя – контролът върху оръжията. Както ще видим, не смятам, че моят подход *противоречи* на либертарианските ценности, но мисля, че (поне в началото) ще притесни много либертарианци.

Обичайните спорове около контрола върху оръжията изглеждат горе-долу по следния начин: противниците му заявяват, че контролът върху оръжията прави хората беззащитни срещу престъпниците и оставя жителите на милостта на управляващите; законът можел да се намеси едва когато някой *използва* оръжие срещу невинни хора. Защитниците на държавния контрол върху оръжията пък твърдят, че тази позиция е прекалено догматична и в името на обществения интерес е добре да се вземат някакви превантивни мерки.

Както при повечето спорове, водени в рамките на държавна правна система, смятам, че в доводите и на двете страни има логика. Със сигурност не бихме могли да разчитаме, че правителството ще ни защитава, след като веднъж ни е отнело оръжията. От друга страна обаче ми се струва глупаво да твърдя, че хората би трябвало да имат право да държат ядрени глави в мазетата си. (Строго погледнато, много от либертарианските аргументи означават тъкмо това). За щастие системата на частно право, която описвам, ни позволява да заобиколим тези очевидни „злини“.

Нека си припомним, че обезщетенията за наранявания и убийства ще бъдат установени в договори, гарантирани от застрахователни компании. Хората биха допуснали Джо Смит на своя имот, понеже знаят, че ако той нарани някого или ще плати сам нанесените щети, или застрахователят му ще направи това. Застрахователят пък печели от събирането на вноски, определяни според особеностите на отделните клиенти. Ако в миналото Джо Смит е бил признат за виновен по обвинение в агресивно поведение, то застрахователните му вноски стават значително по-високи.

При определянето на вноските обаче застрахователите ще вземат предвид и други обстоятелства освен миналото поведение. Един от тези фактори без съмнение ще бъде какви оръжия държи в дома си клиентът им. В крайна сметка, ако дадена застрахователна компания се е съгласила да изплати, да речем, 10 милиона долара на семейството на всеки убит от Джо Смит, тя ще иска да знае дали Джо Смит има рязани пушки в мазето си, да не говорим за ядрени оръжия. Хората, които притежават подобни оръжия, е доста по-вероятно да наранят някого и следователно застрахователната компания би им поискала много по-високи вноски. Всъщност, рискът при клиент, който притежава ядрени (или химически, биологични и т.н.) оръжия, е толкова висок, че най-вероятно не биха му предложили никаква застрахователна полица.

Подобен подход е за предпочитане пред този на държавата. Така наистина опасните оръжия ще са собственост само онези, които са готови да платят високите застрахователни вноски, свързани с тях; децата не биха могли да си купят базуки в местния супермаркет. От

друга страна, няма да съществуват проблемите, породени от настоящата система на държавен контрол върху оръжията. Няма да живеем под угрозата всички пистолети да бъдат забранени, понеже единствената цел на застрахователните компании е да печелят и съответно за тях ще е по-изгодно да позволяват на хората да притежават оръжия и да плащат малко по-високи застрахователни вноски.³⁷

Както при всички останали договори в моята система, тези, които „регулират“ оръжията, ще бъдат напълно доброволни и няма да нарушават либертарианските права. Застрахователните компании не *принуждават* хората да предават базуките си. Те просто ще заявяват: „Ако искаш да ти гарантираме договора, не може да притежаваш базука“. Застрахователните компании са законни собственици на парите си, и по тази причина е тяхно право да налагат подобни изисквания.³⁸

Това е за предпочитане пред държавната система, при която липсва отговорност. Ако политиците забранят оръжията и в следствие на това хиляди хора станат жертва на престъпления, нищо няма да се случи на управляващите. Ако застрахователна компания обаче предяви неправомерни искания към своите клиенти, те просто ще ползват услугите на друга, а тази ще фалира.

Опасни престъпници

Компромисът на „по-малкото зло“ при избора между лична свобода и обществена сигурност си личи и в споровете относно правните „формалности“. Консерваторите обичат да се оплакват от случаите, в които доказани убийци биват освобождавани от съчувстващ съдия,

³⁷ Възможно е дори домакинствата с конвенционални оръжия да плащат по-ниски вноски, стига застрахователната компания да смята, че това би намалило престъпността в района достатъчно, за да оправдае такава отстъпка.

³⁸ Определянето на по-високи застрахователни вноски за онези, които искат да имат много оръжия, не е по-нечестно от практиката на предлагане на намаления на шофьори, които вземат уроци по безопасно шофиране или на собствениците, които си инсталират алармени системи. В случай, че в определена застрахователна компания работят хора, които се страхуват от оръжия, то собствениците на оръжия просто ще се обърнат към друг застраховател.

само защото полицията го е принудила да си признае, или е забравила да му прочете правата при задържането. Либералите (Алън Дершовиц, например) отговарят, че тези случаи са неприятни, но са необходимо условие, за да може полицията да работи добре.

Както при контрола над оръжията, разбирам аргументите и на двете страни в този спор и смятам, че моята система може да избегне несъвършенствата и на двете. За да илюстрираме това, нека допуснем, че по някаква случайност очевидно „виновен“ убиец технически не е нарушил условията на нито един договор. Или пък арбитърът (който *се занимава* само с дела за убийства, понеже в миналото се е справял много добре с такива случаи) по някакви причина вземе скандално решение и отсъди, че някой е невинен по обвинение в убийство независимо от наличието на много доказателства за обратното.³⁹

Тъй като формално е оправдан, на убиеца няма да се наложи да изплати обезщетение на семейството на жертвата си. Въпреки това, правилата, които се прилагат в такива случаи, бързо ще бъдат преработени, за да не позволят това да се повтори, понеже частните фирми биха попаднали под много по-голям натиск в ситуациите, заплашващи да сринат репутацията им, в сравнение с монополните правителства.

Има още една разлика. При система на създаване на законите от държавата оправданите поради техническа грешка от страна на съдиите или разследващите органи не понесат никакви последствия. При описваната от мен система на частно право застрахователната компания може да увеличи вноските на убиеца независимо от оправдателната присъда. За тях е без значение дали клиентът им е *осъден* за убийство; единственото, което ги интересува, е каква е вероятността той да бъде осъден (за друго престъпление) *в бъдеще*, понеже не биха искали да изплащат щетите.⁴⁰

³⁹ Повтарям, че такива случаи ще има във *всяка* една система. Не губя нищо, като признавам тази възможност; тъкмо обратното, това ми позволява да демонстрирам силата на моя метод при *справянето* с такива случаи.

⁴⁰ Отново, този процес не нарушава правата на когото и да било. Тази практика не е по-дискриминационна от определянето на по-високи застрахователни вноски на младите мъже-шофьори дори и в случаите, когато нямат никакви предишни нарушения. Няма защо да се страхуваме от дискриминация спрямо всички душевноболни хора или срещу всички млади чернокожи мъже,, тъй като

Този подход решава и проблемите на освобождаването под гаранция. Въпреки че повечето престъпления ще водят до финансово обезщетение, а не до затвор, има хора, които са прекалено опасни, за да бъдат оставени на свобода. Кои точно са те ще определят застрахователните компании. Докато има застрахователна компания, която е готова да изплаща щетите, които даден престъпник би нанесъл в бъдеще, то хората ще му предлагат работа, ще му позволяват да наема стаи и т.н. По тази причина „поправянето“ на престъпниците ще бъде в интерес на фирмите, понеже им позволява да разширяват кръга на клиентите си.

От друга страна, наистина опасните хора няма да бъдат „пускани под гаранция“. В момента управлението ползва психолози и други „експерти“, които решават дали убийците и изнасилвачите могат да бъдат пуснати обратно сред обществото. Тъй като не носят никаква отговорност, тези интелектуалци често тестват теориите си върху беззащитните жертви на престъпници рецидивисти.⁴¹

VI. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В това есе посочих как би работила една напълно доброволна система на пазарно право. Основната ми теза е, че конкуренцията и отговорността ще станат причина решенията на важните проблеми, които възникват във всяка една правна система, да бъдат вземани от истински специалисти. Твърдението, че правосъдие може да има само в монополна институция на организирано насилие, е етатистки мит.

Изложените тук аргументи със сигурност са непълни; със сигурност преди преходът към пазарна анархия да стане осъществим ще трябва да се мисли още много. Ще помоля обаче читателят да не отхвърля идеите ми като „неприложими“, без да посочи как точно

такава практика не би била печеливша. В случай, че от някого наистина бъде поискана по-висока вноска от тази, която „заслужава“, то той може да се застрахова при друга фирма.

⁴¹ Когато гледам “Най-търсените престъпници в Америка” или чета книги, които описват как ФБР залавя серийни убийци, винаги се удивлявам колко много издирвани убийци и изнасилвачи извършват престъпленията си, докато са освободени под гаранция.

„работи“ държавната правна система.

Частна отбрана

Почти всички са съгласни, че ни трябва правителство, което да осигурява основната услуга на военната отбрана. Хората с отворен ум могат наистина да симпатизират на аргументите за свободното общество. Въпреки това, те смятат всички планове за анархистичен обществен ред за безнадеждно наивни, тъй като според тях една общност, основаваща се на доброволни отношения, очевидно ще бъде безпомощна срещу инвазиите на съседните държави.

В това есе твърдя, че такова виждане, въпреки че е широко разпространено, е напълно погрешно. Няма нищо присъщо на военната отбрана, което да води до извода, че тя трябва да се осигурява от държавата. Свободният пазар може да осигури отбрана по-евтино и по-ефективно от правителството. Глупаво и безотговорно е защитата на живота на гражданите и имуществото им да се възлага на държавата. Частните отбранителни сили биха се радвали на огромно предимство и при всички, освен при най-изкривените конкурси, биха надвили правителствените си противници.

I. ЗАСТРАХОВАНЕ

Най-вероятно застрахователните компании са тези, които биха ръководили отбранителните услуги в едно общество без държава, вярващо в неприкосновеността на частната собственост и договора.⁴² За да видите как би работил този пазар, от помощ би била следната аналогия.

Представете си един голям град, разположен на голям разлом. Често жителите му преживяват тежки земетресения, които убиват десетки

⁴² Това е стандартното мнение сред анархо-капиталистическите писатели. Вижте например Linda and Morris Tannehill, *The Market for Liberty* (New York: Laissez-Faire Books, 1984); Murray N. Rothbard, *For a New Liberty* (New York: Collier, 1978); и Hans-Hermann Hoppe, "The Private Production of Defense," *Journal of Libertarian Studies* 14:1 (Winter 1998–1999), esp. pp. 35–42. Въпреки че тези мислители са описали осъществим механизъм за лична отбрана, застрахователните компании може да не са реално използваното средство в едно истинско анархистко общество: може да съществува още *по-добро* пазарно решение, което все още никой не си е представил.

индивиди и причиняват имуществени щети за милиарди долари. За да се справят с риска от такива бедствия хората застраховат живота и имуществото си. Притежателите на полици заплащат фиксирана премия, а застрахователните агенции обещава да обезщетят имотите на всеки, който претърпи телесна или финансова вреда по време на земетресение, според точните условия, посочени в договора.

Силата на конкуренцията поддържа цената на такава застраховка на приемливо ниво. Актюерите могат да преценят очакваните разходи на определени нива на покритие и по този начин да изчислят минималните премии в рамките на периода на предоставяне, които ще позволяват на застрахователя (като се имат предвид всички условия) да излезе на печалба в дългосрочен план. Ако пазарните цени надвишават тези минимални цени, нови фирми ще имат стимул да навлязат на застрахователния пазар, за да извлекат печалби. Навлизането им ще доведе до понижаване на застрахователните премии до справедливите цени, определени от актюерите.

От решаващо значение е да осъзнаем, че поведението на жителите в голяма степен оказва влияние върху уязвимостта на града от земетресенията и, следователно, и върху общата сметка, която се плаща от застрахователните компании след всяко бедствие. Сградите, пътищата и мостовете могат да бъдат проектирани с различна степен на структурна цялост и разходи за строителството; колкото по-добро е проектирането, толкова по-големи са разходите. Застрахователните компании предоставят стимули за по-безопасни проекти чрез структурата на премиите, като по този начин покриват по-високите разходи. Така гладните за печалба фирми ще произвеждат сгради и инфраструктура с оптимална комбинация от издръжливост и цена,⁴³ без да има нужда от правителствени разпоредби и инспектори.

⁴³ Да предположим, че има две строителни фирми, „Шейди“ и „Рилайъбъл“, както и че има по едно голямо земетресение годишно. Мост, проектиран от „Шейди“, струва само 10 милиона долара, но в случай на земетресение ще се сруне в 10% от случаите. Мост, проектиран от „Рилайъбъл“, от друга страна, струва 15 милиона долара, но по време на земетресение има само 1 процент шанс да се срути. (Приемаме, че мостовете са еднакви във всички други отношения.) Годишната застрахователна полица за мост на „Шейди“, ще бъде на цена от около 1 милион долара, докато премията за мост на „Рилайъбъл“ ще бъде около 150 000 долара. Доколкото лихвеният процент не е по-висок от около 20%, спестяванията в застрахователните премии оправдават закупуването на по-

Освен насърчаването на по-устойчиви конструкции, застрахователните компании са способни да използват и други средства, за да намалят излагането си на риск. Те могат да наемат екипи от сеизмолози, за да прогнозират земетресенията и да публикуват прогнозите като услуга за клиентите си. За потребителите, които са твърде бедни, за да си позволят жилище в устойчиви на земетресения сгради, застрахователните компании могат да изградят убежища и да изискват притежателите на полици да евакуират сградите си и да се оттеглят в убежищата при спешен случай.⁴⁴ Като цяло една застрахователна компания с удоволствие би похарчила средства, за да защити своите клиенти и тяхната собственост, доколкото очакваният спад на исковете за обезщетение е достатъчно голямо, за да оправдае разходите.

Точно както може да осигури оптимална реакция при опасни земетресения, така свободният пазар може да осигури и най-добрата защита от чужди армии. Подобно на природните бедствия войните водят до масова смърт и разрушения. При пазарната анархия застрахователните компании ще осигуряват обезпечение и при този вид щети и по този начин ще имат голям финансов интерес от възпирането и отблъскването на военни атаки.

II. ФИНАНСИРАНЕ

Достатъчно лесно е да си представим система на частно предоставяне на пощенски услуги или дори на строителство на магистрала. За

безопасния (и по-скъп) мост на „Рилайъбъл“. (За яснотата на примера не разглеждаме амортизацията на застаряващите мостове, времето, необходимо за възстановяване на рухнал мост и исковете за обезщетение от убити клиенти.). Имайте предвид, че това предпочитание за по-безопасен дизайн няма нищо общо с алтруизма на собствениците на моста, които просто се опитват да сведат разходите си до минимум.

⁴⁴ Конкретното споразумение ще бъде уточнено чрез договор. Например, една застрахователна полица може да изисква от клиентите да настроят радиото или телевизорите си на определена честота по време на извънредна ситуация и да следват инструкциите. Разбира се, клиентите ще могат да пренебрегнат тези предупреждения и да останат в техните (относително безопасни) домове, но по този начин ще загубят каквото и да било обезщетение ако претърпят телесна повреда по време на земетресението.

разлика от тях отбраната, оставена на свободния пазар, представлява концептуална пречка, тъй като не е ясно какви ще бъдат доброволните аналози на данъчното облагане от правителството и разходите за военни цели.

Защитата от чужда агресия се счита за класическо „публично благо“ и като такава изглежда е идеалният пример за услуга, предоставяна от държавата.⁴⁵ Как могат частните фирми да наберат средствата, които са необходими за съвременните армии, без да имат възможност да извличат приходи от всички граждани? (В края на краищата, всеки гражданин може да откаже да купи „благо“ и въпреки това да се възползва от сигурността, станала възможна благодарение на вноските на съседите му.) В действителност стотиците малки и децентрализирани частни армии със сигурност ще бъдат унищожени в резултат на консолидирана атака от съседна държава.

Рамката, описана в първия раздел, избягва тези очевидни трудности. В едно свободно общество не обикновеният човек, а по-скоро *застрахователните компании* биха купували отбранителни услуги. Всеки долар похарчен за щети, причинени от чужда агресия, ще бъде напълно компенсирани и по този начин застрахователите ще се стремят да защитят собствеността на клиентите си като тяхна собствена.⁴⁶ Поради икономите от мащаба, рисковете за големи географски райони вероятно ще бъдат поети от няколко доминиращи фирми, осигуряващи стандартизирано ценообразуване и координирана защита.

Важно е да разгледаме по-подробно тази хипотетична консолидация. Да предположим, че стартираме в първоначално анархистко общество без никакви отбранителни услуги. Представете си че единствената

⁴⁵ Според мейнстрийм икономикса *общественото благо* е стока или услуга, при предоставянето на която достъпът на клиентите не може да бъде ограничен и за която те не се конкурират помежду си. С други думи, продавачът на едно обществено благо не може да го ограничи само до плащащите клиенти и един човек може да консумира благо без да редуцира наличността му за другите хора. Чистият въздух е прототип на обществено благо.

⁴⁶ Казано на икономически жаргон, застрахователните агенции ще интернализират положителните външни последици (сред клиентите си) от разходите за отбрана.

сериозна военна заплаха е нашествие и покоряване от някакъв находчив съсед. Жителите на това свободно общество застраховат живота и по-големите си имоти, така че общата сума на исковете, които биха произтекли в резултат на инвазия, се оценява на 1 трилион долара.⁴⁷ Застрахователните агенции наемат геополитически консултанти и преценят, че годишният риск от атака е 10%. Следователно трябва да съберат приблизително 100 милиарда долара годишно като такси, за да покрият риска. Ако обществото се състои от десет милиона души разходите на глава от населението за застраховка срещу чужда агресия са 10 000 долара. Ако изключим големия разход, жителите остават напълно уязвими.

В тази мрачна ситуация на изпълнителния директор на застрахователната компания „Ейс“ му хрумва брилянтна идея. Той може да подбие конкурентите си и да предложи същото ниво на покритие, да кажем само срещу цена от 5000 долара на човек – половината от цената, която предлагат конкурентите му. Той може да си позволи да го направи като похарчи част от приходите си за военни укрепления и по този начин *намали* вероятността от чуждестранно завоевание. Например, той може да плаща на агенции за частна отбрана 40 милиарда долара годишно за поддръжката на хеликоптери, танкове, обучен персонал и т.н. и да е в постоянна готовност да отблъсне всички атаки. Ако тези приготовления намалят вероятността от чужда инвазия само с, да речем, половин процент на година, след това те ще „се самоиздържат“. Иновативният изпълнителен директор в застрахователната компания ще пожъне огромни печалби и ще завладее пазара на военно застраховане, докато жителите ще се радват на по-голяма сигурност и по-ниски такси. Тъй като имуществото ще е застраховано срещу чуждестранно завладяване, ще се стимулират

⁴⁷ Такъв сценарий повдига интересен въпрос: защо хората биха купили застраховка срещу чуждестранно завоевание? Защо ви е да получавате чек за увредено имущество, ако то ще бъде конфискувано? Един възможен отговор на пазара ще бъде за разпространяването на собственост върху големи площи. Например, агенции за недвижими имоти ще притежават имот във всеки голям град, а не биха се концентрирали в една област. Инвестиционните посредници биха взели предвид финансовия актив „местонахождение“ при изграждането на диверсифицираните си портфейли. По този начин, дори ако едно свободно общество бъде изцяло от държава, международните застрахователни компании все пак ще трябва да обезщетят отсъстващите собственици за голяма част от издетите им вещи.

инвестициите и растежа на населението, което ще позволи по-големи икономии от мащаба и по-нататъшни намаления на лихвите.

*Волните ездачи*⁴⁸

Дали описаната дотук система наистина избягва вечния проблем на частната защита? Тоест може ли да преодолее проблема с „волния ездач“? След като „Ейс Иншуърънс“ сключи дългосрочни договори с отбранителните агенции, какво би спряло една конкурентна фирма, като „Муучър Иншуърънс“ например, да подбие цените на „Ейс Иншуърънс“? В края на краищата, вероятността от увреждане на имуществото ще бъде същата за клиентите на „Муучър“, както за клиентите на „Ейс“, и все пак първата няма да похарчи и една стотинка за военни разходи.

Тази логика е напълно валидна и въпреки това аргументът в полза на частната отбрана остава силен. На първо място, клиентите на застрахователните дружества не са хомогенно множество и, следователно, пазарът на отбрана е далеч „по-неравен“, отколкото се предполага в стандартните икономически модели. Въпреки че по-горе обсъдихме таксите на глава от населението, аз ги изложих само за да дам на читателя груба представа за необходимите разходи. В действителност, големите фирми ще осигурят по-голямата част от приходите на застрахователната индустрия. Полиците, договорени като застраховка на жилищните комплекси, търговските центрове, производствените предприятия, банките и небостъргачите, ще бъдат в много по-голям размер от тези, сключени от отделните индивиди.

Следователно, кошмарният проблем с договарянето, който толкова много притеснява скептиците по отношение на частната отбрана, няма да съществува. Блестящият изпълнителен директор в „Ейс Иншуърънс“ би бил напълно наясно с посочените по-горе съображения. Ако е необходимо, той би могъл да сключва само дългосрочни договори и би бил способен да ги направи условни в зависимост от приемането на минимален праг за брой клиенти. С други думи, той ще предложи пакетна сделка на най-големите компании, но

⁴⁸ „Волни ездачи“ (“free riders”) е термин, с който в икономиката се наричат хората, които не плащат за определена услуга, въпреки че я потребяват – бел. ред.

специалните ниски тарифи ще важат само ако е продаден достатъчно голям брой от тези полици.

Вярно е, че тази хипотетична система за защита е доста неясна. Има много интересни въпроси (изследвани в теорията на игрите), свързани с процеса на договаряне между тези големи фирми и с това как разходите за отбрана *ще бъдат* разделени между тях. Но не се заблуждавайте – военната отбрана ще бъде адекватно финансирана, по простата причина, че акционерите на богатите компании са всичко друго, но не и безразсъдни, когато става въпрос за пари. Поради размера си най-големите компании не могат да игнорират ефекта на собственото си поведение върху бойната готовност.⁴⁹

Освен това, някои видове имоти – летищата, мостовете, магистралите, електроцентралите и, разбира се военното оборудване – биха били далеч по-вероятни цели на вражеска атака и затова собствениците им биха представлявали още *по-малка* група, която би имала непропорционално голяма полза от разходите за отбрана. Тази хетерогенност би намалила още повече загубата от отбранителните услуги, като би направила едно ефективно споразумение още по-лесно за постигане. Фирмите, които в крайна сметка са платили най-много, може да възприемат споразумението като несправедливо, но въпреки това споразумение винаги ще *има*.⁵⁰ Тези, които допринасят най-много, може дори да рекламират този факт, точно както големите корпорации да правят демонстративни дарения, за да стимулират благотворителността.

Затова виждаме, че „неравността“ на реалистичната отбранителна индустрия смекчава влиянието на положителните външни въздействия (страничните ефекти) върху военните разходи. Защото няколко

⁴⁹ Дори и „Муучър Иншуърънс“ би признала опасностите от привличането на прекалено много от тези големи клиенти от „Ейс“, тъй като премиите на „Муучър“ биха се основавали на нормалното ниво на сигурност, осигурено от разходите за отбрана на „Ейс“.

⁵⁰ Типичният икономист, който обяснява защо проблемът с волния ездач прави частната отбрана непрактична, *също така* твърди, че картелите са нестабилни по подразбиране, поради стимулите за измама на всеки един от участниците в тях. И все пак страните от ОПЕК винаги успяват да постигнат споразумение за ограничаване на производството и разпределяне на печалбите.

индустрии от решаващо значение ще платят за базовото ниво на защита, независимо от вноските на другите, като единствено възможната вреда от волните ездачи би била „несправедливо“ бреме върху определени корпорации. Във всеки случай, не е очевидно, че волно яздене въобще *би съществувало*. Сега ще защитя тезата, че в края на краищата отбранителните услуги могат в голяма степен да бъдат ограничени само до платежоспособните клиенти.

В дискусиата по-рано разглеждахме чуждата инвазия като ситуация на „всичко или нищо“; съседната държава или е завладяла бързо анархисткото общество, или ефективно е била възпрана от провеждане на атака. В действителност, войните могат да останат в застой в продължение на много години. По време на такива продължителни борби застрахователните компании несъмнено биха могли да разположат военните си сили така, че да ограничат безвъзмездната защита на населението, което не е техен клиент.

Най-очевидно е, че военноморският ескорт ще защитава само конвоите на плащащите клиенти. Останалата част от корабоплаването ще бъде в ръцете на чуждестранните флоти. Противовъздушната и противоракетната отбрана ще защитават само тези региони, в които имат собственост клиентите им, които си плащат. И разбира се собствениците на недвижими имоти на границата винаги биха плащали за своята защита, за да не бъдат изтеглени танковете и войските на агенциите обратно на по-лесно защитима позиция.⁵¹

Държавни срещу частни военни разходи

Горните съображения показват, че хората живеещи в пазарна анархия могат да преодолеят проблема с волния ездач и да наберат достатъчно средства за защитата си. И все пак има ответен аргумент в полза на противоположното, който обикновено се пренебрегва. Вярно е, че принудителното облагане позволява на правителствата да придобиват

⁵¹ В един екстреман случай можем да си представим дори отбранителни агенции, които предоставят явно разузнаване за чужди врагове, като посочват кои квартали могат да бъдат бомбардирани без опасност от отмъщение. Командирите на държавните армии – може би след като се уверят, че тази информация не ги вкарва в капан – ще бъдат доволни да насочат атаките си, тъй като това ще им позволи да постигнат целта си, а именно кръвопролитие с по-малко съпротива.

огромни военни бюджети. Но това предимство бива превъзможнато от тенденцията правителствата да пропиляват средствата си. За да се направи смислено сравнение между държавните и частните бюджети за отбрана последните трябва да се умножат няколко пъти, тъй като частните агенции могат да закупят еквивалентна военна техника само за част от цените, заплащани от правителствата.

Всеки знае, че правителствата харчат прекомерно много и че военните бюджети са винаги огромна част от общите разходи. Тъй като операциите им често се провеждат на чужда територия и са забулени в тайна, военните могат да похарчат финансирането си почти без отчетност. Данъкоплатците бяха шокирани, когато един одит показа, че Пентагонът на САЩ е похарчил по 600 щатски долара за тоалетна седалка. Това, което малцина знаят, е, че този пример е *типичен*. Поради монопола на правителството никой няма представа колко „трябва” да струва F-14 Tomcat и затова цената му от 38 милиона долара не шокира никого.

Последната точка е важна, затова искам да подчертая, че тя произтича от самото естество на правителството, а не е просто единичен случай в историята. Ако едно правителство набира средствата си чрез данъчно облагане, тогава то трябва да обоснове тази кражба като изхарчи парите за „общественото благо“. Освен в най-деспотичните режими, управниците не могат просто да сложат парите в джоба си. Следователно, нито един единствен служител в цялото правителство няма личен мотив да идентифицира и елиминира разточителното харчене.⁵²

От друга страна, при пазарната анархия отбранителните услуги ще се продават на свободния пазар. Ожесточената конкуренция между доставчиците и съзнанието за разходите сред купувачите ще поддържа цените на тоалетните чинии, както и на изтребителите, възможно най-ниски.

III. ИКОНОМИЧЕСКАТА КАЛКУЛАЦИЯ

⁵² Използването на одити само връща проблема една стъпка назад. Държавните одитори са поставени под далеч по-малък натиск в сравнение с колегите си в частния сектор, тъй като техните работодатели, т.е. законодателите, не желаят да са пестеливи, а само да изглеждат *такива* в очите на данъкоплатците.

Първите два раздела показват, че военната отбрана, като всяка друга услуга, може да бъде предлагана на свободния пазар. За да оценим огромното предимство, което дава това на анархисткото общество, ще бъде полезно първо да изследваме превъзходството на частната индустрия над държавното планиране в мирно време. За тази цел ще разгледаме критиката на социализма.

Традиционните противници на социализма твърдят, че той не създава достатъчно стимули за средния работник; без обвързване на заплащането със произведеното, хората ще бягат от отговорност и производителността ще бъде далеч по-ниска, отколкото при капиталистическата икономика. Социалистическата система може да успее само ако се появи новият „социалистически човек“, на когото му харесва да работи за другарите си, колкото и за самия себе си. Въпреки че е вярна, тази критика пропуска същността на проблема. Трябвало е Лудвиг фон Мизес да обясни⁵³ в свой труд от 20-те години истинския недостатък на социализма: без пазарни цени на факторите за производство правителствените плановици не могат да участват в икономическото изчисление и така буквално *нямат представа* дали използват обществените средства ефективно. Следователно, социализмът страда не само от проблем със стимулите, но също и от проблем със знанието.⁵⁴ За да достигнат представянето на пазарната икономика, социалистическите плановици трябва да са не само ангели, посветили се на общото благо – те трябва да бъдат и богове, способни на свръхчовешки изчисления.

Във всеки един момент има оскъдно предлагане на труд, суровини и капиталови ресурси, които могат да бъдат комбинирани по различни начини за създаване на продукция от стоки. Основната функция на една икономическа система е да определи кои стоки трябва да бъдат произведени, в какви количества и по какъв начин чрез тези ограничени ресурси. Пазарната икономика решава този проблем чрез

⁵³ За по-подробно изследване на проблема със социалистическата калкулация, виж: Ludwig von Mises, *Socialism: An Economic and Sociological Analysis* (Indianapolis: Liberty Fund, 1981).

⁵⁴ Строго казано, „проблемът със знанието“ (на който е наблегнал Фридрих фон Хайек) не е съвсем същия като по-общия проблем с икономическата калкулация, но различията са извън обхвата на това есе.

институцията на частната собственост, която предполага свободно предприемачество и свободно плаващи цени.

Собствениците на труда, капитала и природните ресурси – „производствените фактори“ – имат свободата да продадат собствеността си на този, който предлага най-високата цена. Предприемачите имат свободата да произвеждат и продават каквито пожелаят стоки. Най-добрата коректив на приходите и разходите налага ред в този мним хаос: ако даден производител непрекъснато харчи повече за материали, отколкото печели от продажбата на своята продукция, той ще фалира и няма повече да има никакво влияние върху начина, по който се използват ресурсите на обществото. От друга страна, успешният производител създава стойност за потребителите като закупува ресурси на определена цена и ги превръща в стоки, които носят по-голяма печалба. При пазарната икономика такова поведение се възнаграждава с печалба, която позволява на въпросния производител да има по-голямо право на глас при определянето на използването на ограничените ресурси на обществото.

Нищо от горното не е в сила за социалистическата държава. Дори и наистина да целят щастието на поданиците си, правителствените плановици ще пропилят ресурсите, които са на тяхно разположение. При липсата на ориентир под формата на приходи и разходи плановиците няма как да имат обратна връзка и затова винаги работят „на тъмно“.⁵⁵ Решението да се произвеждат повече обувки и по-малко ризи или обратното е до голяма степен произволно. Освен това, хората, които в крайна сметка решават съдбата на ресурсите на обществото, биват избирани чрез политически процес, а не посредством меритокрацията на пазара.

IV. ЧАСТНАТА СРЕЩУ ДЪРЖАВНАТА ОТБРАНА

⁵⁵ Един пример може да илюстрира проблема: всеки знае, че би било изключително „разточително“ да се построи мост от чисто злато. И все пак по-голямата част от решенията на плановиците – не само относно това *какво* да правят, но и *как* да го направят – не са толкова очевидни.

Общите предимства на частната индустрия спрямо държавното планиране действат точно толкова добре и в областта на отбраната. Тъй като военните получават финансирането си по принудителен начин, връзката между производството и удовлетворението на потребителите е прекъсната. Поради монопола си въоръжените сили на една държава могат да действат неефективно за неопределено време, без обществото да има алтернатива, с която да ги сравни. Дори в една минималистична държава, чиито граждани се радват на голяма икономическа свобода, въоръжените сили представляват остров на социализма.

За да добиете представа за свързаните с това проблеми си представете ситуацията, пред която е бил изправен Йосиф Сталин по време на Втората световна война. Като абсолютен диктатор, Сталин е имал на свое разположение всички ресурси на Съветския съюз, включително човешките. Той е трябвало да използва тези ресурси, за да постигне целите си, най-важната от които (да приемем) е била запазването и разширяването на политическото господство.

Някои от възможностите за избор пред Сталин са били достатъчно ясни. Очевидно е трябвало да победи нацисткия режим. И *това* естествено е налагало (преди да се предадат) разгромяване на немските армии, обсаждащи Сталинград.

Ако говорим по-конкретно обаче, възможностите за избор пред Сталин стават по-малко ясни. Да, той е трябвало да използва цялата налична стомана за производството на военно оборудване; в този момент не е имал нужда от нови трактори. Но каква част от тази стомана трябва да се отдели за самолети? За танкове (и за кои модели)? За минохвъргачки? За бомби? Или за железопътни линии, необходими за транспортиране на провизии до фронта?

Да, всички граждани – млади и стари, болни и здрави – е трябвало да посветят живота си на отблъскването на немците. Но колко точно хора трябва да бъдат ангажират с врага? Да работят в заводите за танкове? Да копаят окопите около градовете? Да събират реколтата (за да се гарантира оцеляването през зимата)?

Дори и тези тактически и стратегически решения, които обикновено се взимат от военните командири, имат същия социалистически привкус, когато се разглеждат през призмата на икономиката. Да, снайперист като Василий Зайцев е трябвало да се използва като снайперист, а не като пилот на бомбардировач или като работник във фабрика. Но как най-добре да се използва Василий? Трябвало ли да му бъде наредено да убие колкото се може повече германци за възможно най-кратко време? Естествено че не, защото с всеки изстрел би разкрил позицията си. Но също така би било прекалено консервативно да го карат да изчаква с месеци с надеждата за точен изстрел по генерал.

Очевидно е, че Сталин (или неговите подчинени) е трябвало да вземат всички тези решения и още хиляди други като тях до голяма степен чрез произволни догадки. Военновременната цел да се елиминира врага не е по-различна от мирновременния проблем с производството на храни. И в двата случая действията на Сталин са довели до смъртта на милиони хора от собствения му народ. Точно както въвеждането на свободния пазар в селското стопанство щеше да предотврати глада, така и въвеждането му в отбраната щеше да предотврати такива чудовищни жертви.

Частна отбрана

Икономическото изчисление позволява на предприемачите да преценят дали един план е печеливш. То позволява на успешните предприятия да се разширят и става причина неуспешните операции да бъдат прекратени. Пазарът постоянно се пренастройва спрямо променящата се информация: условията на доставка, потребителското търсене, техническите знания.

Сега, когато разбираме начина, по който застрахователните фирми могат обективно и количествено да оценят военния успех, е лесно да се видят предимствата на частната отбрана. При ситуация, сравнима с битката при Сталинград, анархистката общност би отговорила по най-ефективния възможен хуманен начин. Застрахователните компании ще определят относителната стойност на различните военни цели и премия върху тях (за улавяне или елиминиране). Хората, които са останали на собствените си естествени способности, биха опитали различни техники, за да произведат тази „услуга“. Някои може да

купят танкове и да наемат хора, които да атакуват немците стремглаво; други може да наемат снайперисти, които да стрелят по тях отдалеч. Някои може да си купят минохвъргачки и да ги обстрелват. Трети може да наемат пропагандисти и да предлагат подкупи, за да привлекат изменници.

С течение на времето ще оцелеят само най-добрите фирми за отбрана. Те ще разширят операциите си като увеличат цялостната ефикасност на военните сили. Тъй като ще работят в система, основаваща се върху правото на собственост, компаниите ще трябва да купят всичките ресурси, включително труда. Това ще гарантира, че ресурсите са използвани възможно най-ефективно. (Например, районите на фронта, които имат спешна нужда от войници или боеприпаси, ще повишат заплатите или цените си и ще привлекат най-квалифицираните индивиди, като по този начин ще избегнат произволното разполагане и снабдяване, което е налице при правителствените войски.) Дори и ако – с цел намаляване на транзакционните разходи и максимизиране на времето за реакция – отделната фирма монополизира защитата на даден регион, тя пак може да осъществява вътрешно отчитане на разходите и да изчислява на рентабилността на различните видове защита.

По-важното в случая е, че *свободната конкуренция* ще гарантира, че технологичният и стратегически напредък са възнаграждават и се осъществяват бързо. Точно обратното виждаме в държавните армии. Наетите от правителството военни трябва да разчитат на бюрократичната линейна верига на командване, при която иновациите, особено от страна на външните лица, се задушават. В един съвсем реален смисъл военната конфронтация между един етатист и свободното общество би била война на един ум срещу милиони.

Ябълки и портокали

Тази теоретична дискусия със сигурност ще провокира циниците, които няма да пропуснат да отбележат: „Бих искал да видя какво биха правили Вашите застрахователни компании, ако срещнат танкова дивизия.“

Но този въпрос пропуска най-важното. Ние показахме, че частната отбранителна система е най-ефективната, а не, че не е уязвима. Да, едно малко общество от анархисти не би могло да отблъсне цялата мощ на нацистка Германия. Но едно малко общество от *етатисти* ще се справи дори по-зле. В действителност много от държавните войски са били ликвидирани от армиите на Хитлер.

Експертиза

Човек може да се запита дали индивидите биха познавали военното дело толкова добре, колкото държавните професионалисти. Със сигурност Колин Пауъл е по-добър генерал от Бил Гейтс.

Този факт се основава на монополното положение на американските военни. Ако на отделните индивиди беше позволено *да се конкурират* с генералите от Пентагона, некомпетентността на последните щеше да бъде явна. Средностатистическият инвеститор не е експерт в професионалния спорт или чуждестранната кухня, но все пак частната собственост все още създава отлични бейзболни клубове и френски ресторанти. Умните ръководители наемат *други индивиди*, които да идентифицират талантливите хора.

Интелект

Дори ако един военен, обвързан от права на собственост и договор, се е справял добре във войните от по-ранните епохи дали би бил толкова успешен в съвременните условия на водене на война, при които шпионажът е изключително добре развит? Може ли да има анархистки шпиони?

Частните отбранителни агенции биха събирали данни, както прави всяка фирма. Те биха наемали анализатори и биха обработвали информацията по всеки възможен законен начин. Предполага се, че най-мощните компютри и най-умните хакери биха живели именно в анархистко общество. Каквато и да е загубата (ако има такава), причинена от забраните за подслушване и изтезания, тя би била повече от компенсирана в резултат на по-голямата ефективност.⁵⁶

⁵⁶ ЦРУ, независимо от своите широки пълномощия и огромни бюджети, не успя да предскаже рухването на Съветския съюз, приютяваше „къртица“ в

По тази тема трябва да се отбележи, че *контраразузнаването* вероятно би било доста ограничено. Отбранителните агенции ще имат (евентуално) няколко големи купувачи и ще работят на открития пазар. Следователно, те ще трябва да *рекламират* възможностите на своите продукти. Тази отвореност обаче е сила: какъв по-добър начин да се избегне военно поражение от това да се покаже на потенциалните врагове колко *напреднали* са техните анархистични противници? Отбранителните агенции в свободното общество не биха имали какво да крият от правителствата.⁵⁷

„Действай или умри“

Естеството на военната отбрана я прави по-малко зависима от механизма на пробата и грешката, който съществува на свободния пазар. Хипотетичен народ може да прекара години в подготовка за нападение без да получи каквато и да е обратна връзка относно качеството на усилията си. Една внезапна последваща инвазия може да заличи частните защитници преди да имат възможност да се адаптират. Тази ситуация е различна от типичната индустрия, в която редовните сделки ден след ден позволяват експерименти с различни техники и изкореняването на несъвършенствата.

За да отговорим на това възражение, трябва да напомним, че частните отбранителни агенции, за разлика от държавния си аналог, не са задължени да се ограничават до клиентите в конкретна област. Една мултинационална отбранителна агенция⁵⁸ може да осигури, да кажем,

продължение на години, причини случайното бомбардиране на китайското посолство и не успя да предотврати нападенията от 11 септември 2001 г. (въпреки разкриването на подобни терористични планове още през 1995 г.).

⁵⁷ Очевидно ще трябва да бъдат взети някои предпазни мерки. Например, един собственик на завод не би наел вражески дипломат, поради страх от саботаж. Но като собственик на завод такава политика е напълно в рамките на правата му; той не би имал нужда от специални „военновременни правомощия“.

⁵⁸ Хоупе пише, че „[В]сички застрахователни компании са свързани чрез мрежа от договорни споразумения за взаимна помощ и арбитраж, както и от система от международни презастрахователни агенции, представляващи комбинирана икономическа мощ, която е значително по-голяма от тази на повечето, ако не и всички съществуващи правителства“ (стр. 36).

изтребители на няколко застрахователни компании в различни краища на света. Въпреки че незадоволителните стратегии или обучение⁵⁹ може да останат скрити до настъпването на внезапно бедствие, компанията ще загуби най-много един от своите „франчайзи“. Останалите биха анализирали подробно инцидента и биха разработили адекватни механизми, за да избегнат повторното му настъпване.

В такива условия военните стратегии от целия свят ще си сътрудничат в новото изкуство на отбрана. Докато правителствените тактици пазят ценните си тайни и информация, анархистките агенции ще наемат най-добрите и най-ярките умове. Експертният персонал ще се мести от регион на регион като предоставя обучение по последните тактики и оборудване.⁶⁰ Високотехнологичните оръжия ще се складират на централните места и ще се отдават под наем на анархистките общества, които се намират под непосредствена заплаха от нападение. Подобно споделяне – немислимо по отношение на държавните въоръжени сили, освен може би при най-крайните обстоятелства – ще доведе до допълнително намаляване на разходите за частна отбрана.

Ядрени оръжия

Когато разглеждаме отбрана, базиращата се върху частни институции, трябва да разгледаме възможността от ядрено изнудване. При съвременните бойни условия изглежда, че само нация, която може сериозно да застраши своите противници с пълно унищожение, не се намира в опасност да бъде ударена първа.

Анархисткото общество вероятно *няма* да развива или дори да притежава собствени ядрени оръжия. На първо място, в това есе съзнателно използвам термина *отбрана*, при това не като евфемизма,

⁵⁹ Уорън Ърл Гилсън II предложи частните отбранителни сили да могат да поддържат формата си чрез включване в телевизионна конкуренция; предложение, което също би облекчило проблема с финансирането. Трябва да се отбележи, че (както при професионалните спортове) тези състезания ще бъдат справедливи, в рязък контраст, с, да кажем, провалените тестове на балистичните устнавоки на Пентагона, чрез които се унищожават милиарди долари.

⁶⁰ Вярно е, че правителствените военни офицери се ангажират със същия вид поведение, но в много по-малка степен, отколкото биха го направили на свободния пазар.

който е възприет от държавната пропаганда. Тъй като няма да получат нищо от едно външно завоевание – поради факта, че подобно действие ще представлява кражба и ще се преследва строго от анархистичните съдилища – собствениците на отбранителните агенции няма да имат *основание* да харчат пари за оръжия, които не са подходящи за тактическа отбрана.⁶¹ Прецизността на оръжието ще бъде от първостепенно значение, защото битките ще се водят в малки ареали или между клиентите на отбранителната агенция.⁶²

Друго, вероятно по-значимо съображение е, че на отбранителните агенции най-вероятно ще *им бъде забранено* от закона да притежават „оръжия за масово унищожение“. Анархистката правна система ще работи на същите принципи, базиращи се на доброволното договаряне, върху който ще е основана и отбранителната промишленост. Застрахователните компании ще отговарят за индивидите и ще обещават да компенсират всеки, който е станал жертва на техните клиенти. В опит да ограничат отговорността и разходите си, застрахователите ще изискват някои отстъпки от своите клиенти. Трудно е да си представим, че застрахователна агенция ще обещае да изплаща, например, 1 млн. долара на роднините на всяко невинно лице, убито от Отбранителна фирма X, когато Фирма X поддържа запаси от водородни бомби.

Независимо от вероятната липса на ядрени оръжия в него, анархисткото общество остава осъществим вариант. Очевидно има *етатистки* общества, които понастоящем оцеляват без ядрени устройства. Поради самото си естество анархисткото общество ще бъде напълно безвреден съсед.⁶³ Никоя държава никога няма да се

⁶¹ Например, щеше ли Джордж У. Буш да харчи 1 млрд. долара на месец за бомбардиране пещери в Афганистан, ако парите бяха *негови*?

⁶² Тези аргументи показват също и защо анархисткото общество не трябва да се страхува от това, че чуждите правителства ще използват собствените му (подобрени) оръжия срещу него. Частните отбранителни фирми вероятно ще продават изделията си на чуждестранни купувачи (в зависимост от правния статут на правителствата в анархистичните съдилища), но те ще са предназначени за отбранителни употреба. Вероятно няма да има превозвачи на въздухоплавателни средства, бомбардировачи с голям обхват или подводници, предназначени за трансокеански пътувания.

⁶³ Това, разбира се предполага, че *един свят* от анархистки общества няма да бъде засегнат от войни.

страхува от *нападение* от анархистки военни и затова няма да има нужда да ги напада предварително (за разлика от японците в Пърл Харбър). Без данъчно облагане, регулации, мита или квоти за имигранти, анархисткото общество ще е изключително полезно за всички доминиращи правителства.⁶⁴ Те със сигурност ще полагат усилия, за да го защитят от заплаха от съперническа ядрена сила.⁶⁵

V. УРОЦИТЕ НА ИСТОРИЯТА

Историята подкрепя нашия аргумент в тази теоретична дискусия. Характерни за държавните военни кампании са грубите им грешки, които щяха да са комични, ако не бяха толкова трагични.⁶⁶ Единствената причина, поради която някои сили като Съединените

⁶⁴ Циниците може да вярват, че най-силните правителства биха възприели успешното анархистко общество като заплаха. Въпреки че това би било вярно до известна степен, политиците не са глупави; те рядко унищожават изгодни търговски партньори, особено такива, които имат възможност да се защитават.

⁶⁵ Този аргумент с основание се смята за странен – той, изглежда, признава ползата от *някакъв* принудителен апарат. Но забележете как се е променила критиката. Обикновено критиците на частната отбрана казват, че може и да работи на теория, но не и на практика. *В този случай*, критиците се оплакват, че частната отбрана може да работи на практика, но не и на теория.

⁶⁶ Войските на генерал Вашингтон във Вали Фордж са били изключително зле снабдени, мнозина от войниците не са имали дори обувки. По време на Гражданската война генералите от Съюза забавят въвеждането на по-нов модел пушки, поради опасения, че хората им ще разходват твърде много амуниции. Привържениците на въздушните сили са били осмяни по време на Първата световна война. Британските адмирали упорито са отказвали да конвоират корабите си в отговор на немските подводници, докато американските им съюзници са ги убеждавали в противното. Линията Мажино се оказва лоша шега. Полската армия използва кавалерия срещу светкавичната война на немците, след като казва на хората си, че танковете им са от картон. Провалите в разузнаването около Пърл Харбър бяха толкова значителни, че дадоха повод за активизиране на защитниците на теориите на конспирацията. Капитаните от „Тихите служби“ научиха в ранните етапи на Втората световна война, поради проблем с пробойника, че преките нападения няма да успеят за взривят торпедата им и така нарочно се целят в непреки изстрели. Производителят успяваше да отрича за проблема в продължение на години преди края да го коригира. Съществуват множество примери за военни грешки.

Щати поддържат аурата си на господство е, че се конкурират само с други правителства.⁶⁷

Досега ограничавахме вниманието си само до разглеждането на правителствените войски *per se*. В действителност, разбира се, държавата пречи на *всичките* операции чрез пълния си контрол над населението и икономиката по време на война, който още повече отслабва военната ѝ ефективност. Регулирането на цените води не само до раздразнение на потребителите – заради купоните за дажби и „безмесните вторници“⁶⁸ – но и намалява производството.⁶⁹ Съвременните войни се печелят с ресурси. Никак не е случайно, че най-свободните нации обикновено печелят войните си.

Етатистки мит е, че злоупотребата с права трябва да бъде посрещната с разбиране. Бертран дьо Жувенел в класическото си произведение *On Power* твърди, че останалите европейски страни нямат друг избор, освен да въведат задължителната военна служба в отговор на този ход от страна на Наполеон.⁷⁰ И все пак, този пример само доказва оскъдното въображение на правителствените плановици. Със сигурност едно стабилно анархистко общество би използвало превъзхождащите си технологии и промишлен капацитет, за да предостави на доброволните армии⁷¹ крепости, оръдия, коне и защитни бронирани сили в достатъчно количество, за да отблъснат по-

⁶⁷ Неспособността на коалицията от най-силните правителства в света да елиминира един единствен човек, Осама бин Ладен, след месеци на „решения“, акцентира върху ограниченията на държавните правомощия.

⁶⁸ Кампанията „постен вторник“ (“Meatless Tuesday”) се заражда в САЩ по време на Първата световна война, когато президентът Удро Уилсън се обръща в прокламация към населението на страната с молбата да не ядат месо във вторниците и през още един ден от месеца. Целта на кампанията е да се спести храна за войниците в Европа – бел. ред.

⁶⁹ Ценовият контрол е особено пагубен за страни в състояние на блокада. Защо контрабандистите биха рискували конфискация или дори смърт без доходоносни печалби?

⁷⁰ Бертран дьо Жувенел, *Относно силата: Естествената история на растежа и* (Indianapolis: Liberty Fund, 1993 г.), стр. 164.

⁷¹ Използването на платени войници, които гледат на работата си просто като на професионален избор, също би избегнало опасностите, създавани от постоянните армии, които правителствата неизбежно използват срещу собствените си поданици.

многобройните, но все пак по-зле снабдени и лошо обучени войници на задължителна военна служба.^{72,73}

Аналогията с борбата на Франция с другите европейски сили е неуместна. Ако правителствена армия въобще атакува анархисткото общество, ситуацията ще бъде подобна на войната във Виетнам, само че технологичното превъзходство ще имат защитниците. Ще се наблюдава сблъсък на култури, подобно на сблъсъка между Писаро и инканския император Атахуалпа.⁷⁴

Предимствата на частната собственост са толкова явни що се отнася до производството на отбранителните услуги, колкото са видими и всички останали икономически сфери. Няма нищо магическо в правителствените въоръжени сили; ако имат по-малко танкове и самолети и по-лоша организация, те ще загубят срещу анархистките си опоненти. Една миниатюрна страна като Тайван може да надмине

⁷² Задължителната военна служба, която е далеч от това да бъде ценен инструмент на правителствата, само им позволява да пропиляват най-ценните си ресурси. На хартия южните щати трябва лесно да са оцелели след атаките на Севера. Но техните командири - обучени в Уест Поинт – се въздържат от неджентълменски партизански тактики и вместо това събират здравите си мъже и ги изпращат срещу Съюзническите пушки. Вж. Джефри Роджърс Хъмел, Еманципирането на робите, заробването на свободни хора (Chicago: Open Court, 1996 г.), стр. 178-179.

⁷³ Отбелязваме също и относителната трудност, която би изпитал Наполеон при завладяването на анархисткия си (за разлика от етатисткия) съсед. Ако няма централно правителство, няма да има институция с власт да се предаде на външна сила (вж. Хоп, стр. 49). Чрез създаването на принудителен апарат за данъчно облагане и контрол върху поданиците си останалите европейски държави правят задачата на Наполеон много по-лесна. За разлика от тях на британците им отнема години да укротят Ирландия с децентрализираните и институции.

⁷⁴ При една от най-неравностойните военни победи в историята, "Писаро, който предвождаше група от утайката на обществото от 168 френски войници, беше на незапознат терен, без да познава местните жители, напълно откъснат от най-близките испанци... и далеч от обсега на съвременните подкрепления. Атахуалпа бе в средата на своята собствена империя от милиони поданици и непосредствено обграден от армията си от 80 000 войници. ... Независимо от това, Писаро залавя Атахуалпа в рамките на няколко минути след като двамата лидери за първи път виждат очите си." Вж. Jared Diamond, *Guns, Germs, and Steel* (New York: W. W. Norton & Co., 1999), p. 68.

комунистически Китай на икономическото поле. Тя може да се защитава също толкова ефективно, стига жителите ѝ да изоставят вярата в правителствената полиция и армия и да прегърнат пълната свобода.